

LAUSUNTO MUISTIOSTA OIKEUSGENEETTISET ISYYSTUTKIMUKSET – VERI- TUTKIMUSTYÖRYHMÄN MIETINTÖ

Oikeusministeriö on pyytänyt ETENE:ltä lausuntoa oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia koskevasta veritutkimustyöryhmän mietinnöstä. Työryhmän mietinnön pohjalta on tarkoitus säätää laki, jolla kumottaisiin eräistä veri- ja muita periytyviä ominaisuuksia koskevista tutkimuksista annettu laki (702/1975). Samalla muutettaisiin myös isyyslakia.

Nykyllänsäädännön mukaan raskauden saadessa alkunsa avioliiton aikana, näyttöä isyydestä ei tarvita. Jos lapsi syntyy avioliiton ulkopuolella, tarvitaan joko isyyden tunnustaminen tai isyyskanne. Nykyisin yli kolmasosa lapsista syntyy avioliiton ulkopuolella. Useimmissa tapauksissa vahvistetaan isyys tunnustamalla. Isyyskanteita nostetaan vuosittain n. 100, isyyden kumoamiskanteita jonkin verran vähemmän eli vuodessa noin. 60-70. Tutkimukset voidaan tehdä sakon uhalla, tai asianosainen voidaan määrätä tuotavaksi tutkimuksiin.

Työryhmän ehdotus perustuu käsitykseen, että lapsella on oikeus tietää biologinen syntyperänsä, ja isyys pitää vahvistaa (tai poissulkea) aina, kun se on mahdollista. Nykykeinoin vanhemmuus voidaan tutkia DNA:sta, joka säilyy sopivissa olosuhteissa määräämättömiä aikoja. Tunnistettavaa DNA:ta voidaan eristää jopa muumioista. Monista henkilöistä on olemassa erilaisia näytteitä sairaaloiden ja tutkimuskeskusten laboratorioissa. Näistä näytteistä voidaan tarvittaessa tehdä tunnistava DNA-määritys. Syntyperä voidaan nykytekniikoin päätellä myös lähisukulaisista – tosin tietyin epävarmuustekijöin.

Uuden lakiehdotuksen mukaan mies (tai vastaavasti myös nainen) voidaan velvoittaa uhkasakon voimalla antamaan verinäyte tai tarvittaessa suun limakalvonäyte. Tarvittaessa tutkittava voidaan noutaa tutkimuksiin ja näyte voidaan ottaa vastoin tutkittavan tahtoa. Jos mies on kuollut, voidaan vainajasta ottaa näyte ennen hautaamista tai tuhkaamista (myös sellaisissa tilanteissa, jossa kannetta ei vielä ole, mutta jossa on odotettavissa tarve isyyden vahvistamiseen). Jos miehen olinpaikka on tuntematon tai mies on kuollut, voidaan ko. henkilön aiempia näytteitä käyttää tutkimuksiin, jos sellaisia todistettavasti on olemassa. Jos aiempia näytteitä ei ole käytettävissä, voidaan vainajan vanhemmat uhkasakon voimalla määrätä tutkimuksiin. Jos tätäkään mahdollisuutta ei voida käyttää, voidaan vainaja kaivaa haudastaan (lapsen ollessa alaikäinen asian tullessa vireille). Isyyslakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että isyyden kumoamista koskeva kanne pitäisi tehdä kahden vuoden kuluessa lapsen

syntymästä, kun kantajana on mies tai lapsen äiti. Lapsi voi ottaa asian esille määräajasta riippumatta.

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta on keskustellut työryhmän muistiosta kokouksissaan 14.3. ja 5.6.2001. Keskustelun pohjalta ETENE haluaa painottaa erityisesti seuraavia asioita:

Työryhmän mietinnössä on monia ongelmallisia asioita. Lakiehdotuksessa lähdetään yksinomaisesti syntyvän lapsen oikeudesta tietää oma biologinen syntyperänsä. Tämä oikeus on ääritapauksissa selvässä ristiriidassa muiden ihmisten oikeuksien kanssa, jopa myös sen kanssa, mikä on mahdollinen lapsen oma hyöty, ja mikä taas ei ole. Usein taloudellinen hyöty on varsin merkittävä seikka tutkimusten taustalla. Oikeus olla tietämättä on myös ihmisen perusoikeus. Ihmisoikeudet ovat aina suhteessa toisiin ja toisten ihmisten ihmisoikeuksiin. Tämän vuoksi eri tahojen oikeuksien punninta on tärkeää.

Biologisen vanhemmuuden ja sosiaalisen vanhemmuuden erot ja niiden merkitys tulisi määritellä ennen kuin biologinen vanhemmuus asetetaan lainsäädännössä sekä sosiaalisen vanhemmuuden että muiden asianosaisten perusoikeuksien yläpuolelle. Samoin vastuu ja velvollisuudet osallistua tutkimuksiin biologisen vanhemmuuden selvittämiseksi on tässä ehdotuksessa määritelty ensisijaisesti puolustamaan syntyneen lapsen oikeuksia. On vaikea ajatella, että mahdollisen kadonneen tai kuolleen biologisen isän tai isäksi epäillyn vanhemmat voidaan velvoittaa uhkasakon voimalla veritutkimuksiin isyyden vahvistamiseksi tai sen poissulkemiseksi. Tuskin voidaan edellyttää, että aikuisen henkilön vanhemmat ovat vastuussa täysi-ikäisten lastensa tekemisistä, ja mahdollisesti joutuvat kärsimään tästä taloudellisesti. 5-10 % lapsista (Suomessa on arvioitu 2,5-5 %) eivät ole oletetun isän lapsia. Jos tutkimuksia lähdetään tekemään pakolla ja uhkasakon voimalla lähisukulaisista, lisääntyy riski, että tehdään ns. vääriä poissuljentoja. Samalla lisääntyy mahdollisuus sellaisen tiedon paljastumiseen, joka tiedon hankkijalle tai toisille asianosaisille voi olla jopa vahingollista.

DNA-tutkimuksiin liittyy niiden herkkyuden vuoksi myös epävarmuustekijöitä. Toisen henkilön DNA:n sotkeutuminen tutkittavan näytteisiin voi aiheuttaa virheellisen vastauksen. Esimerkiksi vainajan kaivaminen haudasta tai jäljellä olevasta luu- tai hammasnäytteestä tehtävä tutkimus sisältää tunnistamiseen perustuen epävarmuustekijöitä, joita tällaisissa tutkimuksissa on vaikea hyväksyä.

Lain perusteluissa ehdotetaan, että esitys käsitellään tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, vaikka laissa puututaan yksilön henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tätä perustellaan sillä, että perusoikeuden rajoitus on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, näytteen ottamisella edistetään oikean lopputuloksen saavuttamista, rajoitus on riittävän tarkkarajainen sekä henkilöiden että sisällön osalta, ja rajoitus on myös oikeassa suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään. Vaikka verinäytteen ottaminen sinänsä ei ole merkittävä toimenpide, siitä saatavalla tiedolla on suuri merkitys sekä tutkittavan että myös useiden muiden oman kuvan hahmotukseen, sekä pakkotoimin ja uhkasakon voimalla puututaan muiden kuin asianosaisten yksityisyyden suojaan.

Tieteen ja teknologian kehitys mahdollistaa nykypäivänä monia sellaisia asioita, joita vielä parikymmentä vuotta sitten ei voitu kuvitellakaan. Erilaisten säännösten, ni-

menomaan pakkotoimia sisältävien normien säätämisessä pitää hyvin tarkasti punnita eri tahojen etujen ja haittojen suhdetta, niiden merkitystä koko yhteiskunnalle sekä myös sitä, onko kaikki, mikä on näissä asioissa mahdollista, kuitenkaan sallittua ja oikein. Työryhmän muistiossa on liian vähän pohdittu eri tahojen välisten ristiriitojen sekä etujen ja haittojen välistä suhdetta. Työryhmän muistioon liittyvässä eriävässä mielipiteessä näihin kysymyksiin on otettu selvemmin kantaa.

Korostaen erityisesti lähisukulaisten vastentahtoisen tutkimukseen pakottamisen kohtuuttomuutta sekä ilman omaisten lupaa tapahtuvan haudan aukaisemisen loukkaavuutta Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta yhtyy yksimielisesti työryhmän muistiossa ilmaistuun eriävään mielipiteeseen.

Martti Lindqvist
ETENE:n puheenjohtaja

Ritva Halila
ETENE:n pääsihteeri

JAKELU

Lainsäädäntöneuvos Markku Helin, OM

TIEDOKSI

Kansliapäällikkö Markku Lehto
Osastopäällikkö Jussi Huttunen
Apulaisosastopäällikkö Marjatta Blanco Sequeiros
Terve-ryhmän esittelijät
ETENE:n jäsenet ja varajäsenet
ETENE:n www-sivut